

Splijting en integratie in therapiegroepen, behandelmilieus, organisaties en de samenleving

Een congresverslag op afstand.
Of: hoe Roller en De Wachter
ons in beweging brachten en
aanmaanden om op onze zaak
te letten.

Door Frits van Hest

Van congressen zijn er – behalve al die andere – twee soorten: verdiepende en innoverende. Bij de verdiepende gaat het om verbetering en uitdieping van bestaande werkwijzen, procedures, technieken. Nuttig en noodzakelijk, maar op den duur toch saai. De innoverende congressen willen zich richten op enthousiasmering. Het online NVGP-congres van 25 en 26 maart 2021 behoorde duidelijk tot de laatste categorie. Innovatie begon al met het gegeven dat het om een online congres ging, ongehoord in de meer dan vijftigjarige geschiedenis van de NVGP. Dat was het gevolg van de voortdurende coronamaatregelen, die een gesel voor live groepsinteracties zijn maar ons als onbedoeld geschenk toch een heel nieuw type van groepsinteracties heeft gegeven. Vanaf zoom-interacties in de kleine groep van groepstherapie en leertherapie tot aan dit online congres met zo'n tweehonderd deelnemers.

Belangrijker nog dan de technische innovatie was de inhoudelijke vernieuwing die Bill Roller en Dirk de Wachter ons in hun erudiete, aimabele omarming aan het begin en het einde van het congres bereidden – ze wisten van elkaar niet dat ze dat deden. Zonder pedant te zijn nodigde Bill Roller ons, clinici, in zijn lezing uit om ons te

realiseren dat wij in een grotere omgeving werken dan die van de loutere groepspsychotherapie. Juist als groepstherapeuten is het onze plicht om de maatschappelijk structuren en dynamieken te analyseren die onze patiënten tot patiënt maakt door de fatale werking van splinging en desintegratie. Roller definieerde mechanismen als het 'sociaal onbewuste' en het 'zondebokfeno-

We moeten beseffen dat de noodlijdende Ander van boven komt

meen' als de boosdoeners die mensen maatschappelijk marginaliseren en die ertoe leiden dat individuen en groepen worden uitgestoten of zelfs geëlimineerd. Om deze zaken te keren zijn moed, organisatie, standvastigheid en geduld nodig. Voor standvastigheid mogen we steunen op de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens (1948) en, dichterbij huis, op de Ethical Guidelines and Professional Standards for Group Therapy (2009) van de IAPG – en onze eigen grondwet, vulde ik in gedachten aan. Moed is nodig omdat we door morele standpunten in te nemen vele obstakels zullen tegenkomen en zelf tot zondebok worden gemaakt. Daarom moeten we medestanders zoeken en ons organiseren. Zelfs dan zal onze taak lijken op die van Sisyfus die zijn last telkens opnieuw tot op de hoge bergtop moet voorrollen, waarna de steen steeds weer naar beneden stort. Eenmaal daar aangekomen waagde dagvoorzitter Marc Daemen zich aan een vergelijking van de ethische beweging Bill Roller met de roller Sisyfus. Maar hij doet

zijn ogenschijnlijk nutteloze werk met plezier, hield Roller ons voor, verwijzend naar zijn held Albert Camus.

Poëtisch

Aan het einde van het congres wachtte Dirk de Wachter ons met open armen op. 'Wat een poëtische lezing', verzuchtte een congreslid in de marge van de Zoom-interacties. Haar uitspraak werd door andere congresgangers beaamd. En ja, ook ik trof veel van mijn helden aan in de lezingen van De Wachter en Roller. Behalve Camus en de Griekse Nemesis, godin van wraak en gelijkheid (Roller), kwamen bij De Wachter de getraumatiseerde Louise Bourgeois,

Dirk de Wachter

Heidegger, Vasili Grossman, Becket en Levinas ten tonele. De Wachter hield ons als een nieuwe Erasmus zijn lof der zotheid voor. De psychiatrie vergist zich door in haar arrogantie het Grote Geluk als maakbaar aan te bieden en Ongeluk af te splitsen van het ware leven. Ze is vergeten dat het gewone leven zijn dagelijkse ongemakken en ongelukkigheden kent. Niet dat De Wachter de pretentie heeft om met panklare oplossingen te komen: 'Ik geef verwarrende gedachten, waardoor ik het achteraf helemaal niet meer weet.' Maar hij bood ook een uitweg. Ga te rade bij de beeldende kunst, de filosofie en de literatuur. Neem oude waarden als geloof, hoop en liefde weer serieus.

De herbronning van De Wachter bestond voor mij uit zijn impliciete conclusie dat wij hulpverleners ons, zonder ons af te splitsen, moeten losmaken van abstracties en de dwang van het getal. We moeten beseffen dat de noodlijdende Ander van boven komt. In nederigheid moeten we hem vragen 'Wat kan ik alsjeblieft voor u doen?', in plaats van hem neerbuigend te bejegenen vanuit de ivoren toren van *evidence based* protocollen en metingen. Met onze patiënten moeten we een gedeelde machteloosheid durven delen die niet cynisch maar hoopvol is. In plaats van te verstarren in de nihilistische houding van 'schizofrenie is een kwestie van pillen en braaf zijn', moeten we curieus blijven. Het wonder van de goede hulpverlener bestaat eruit om in gedeelde machteloosheid *te blijven*, ook als het moeilijk is. Want na twintig jaar psychose, blijft toch de hoop op een goed leven. Laten we de realiteit van 'la petite bonté' (Levinas) aanvaarden en erkennen dat we 'in het wachten toegang krijgen tot het Zijn' (Heidegger). Of dit een

'watchfull waiting', een attendre sans attendu of een 'Warten ohne Erwartung in Gelassenheit' moet zijn, of een mix ervan, liet Dirk de Wachter met een buiging naar zijn eigen achternaam in het midden. Als Nederlander schaamde ik me even dat een Amerikaan en een Vlaming ons eraan herinnerden hoe we voor inspiratie en enthousiasme telkens moeten terugkeren naar de grote grondleggers van de westerse filosofie en psychotherapie. Maar ik kon me gauw herpakken.

Aansporing

Dichterbij huis effende Nelleke Nicolaï, niet-praktiserend psychiater, psychotherapeut en psychoanalyticus voor ons het pad tot het verstaan van de begrippen splitsen, splijten, polarisatie en integratie. Mooi om te zien hoe deze begrippen vanaf Freud, Klein, Bion, Kernberg en Volkan een logische ontwikkeling hebben doorgemaakt en hoe ze oorspronkelijk als werkzame mechanismen werden gezien in het individu, om vervolgens doorontwikkeld te worden tot kernbegrippen die helpen om processen in de kleine en grote groep te onderkennen. In tijden van onzekerheid en angst klonken haar woorden als een aansporing: deze processen komen bij iedereen voor, ze zijn niet alleen afweer. Onderken ze, en adresseer ze, niet alleen in het individu maar ook in de kleine en grote groep. Let op realiteitsvervalsing, magisch denken, en absolute polarisering en het 'narcisme van de kleine verschillen' die uitvergroot worden naar splitsing en zelfs splijting. Let in de grote groep op hoe de groep keuzes maakt over hun 'chosen glory' en 'chosen trauma'. Nicolaï's tip om een goede leider te kiezen

vond ik na het referaat van Roller kort door de bocht. Verantwoordelijkheid delegeren naar een leider, hoe goed ook, doet tekort aan individuele verantwoordelijkheid, moed en geduld die van ons, speciaal ons groepspsychotherapeuten, wordt gevraagd in de strijd tegen het sociaal onbewuste.

Omdenken

Of de congrescommissie en het bestuur van het NVGP zich bij het organiseren van het congres al had laten leiden door het advies van Bill Roller om als klinici/ groepstherapeuten samenwerking te zoeken met sociaalpsychologen weet ik niet. Zeker is wel dat het een prima idee was om Sandra Schruijer, hoogleraar Organisationspsychologie, uit te nodigen om vanuit de sociale

Erken dat akeligheden niet aan die vervelende Pietje liggen maar aan de context

wetenschappen onderzoek te verrichten naar processen binnen de groepspsychotherapie. Dit is nu een van die innoverende initiatieven die het congres ons bracht. Schruijer ziet een andere doelgroep en gebruikt andere termen dan wij groepspsychotherapeuten. Misschien vroeg het soms wat 'omdenken' van ons groepstherapeuten om de woordenvloed van Schruijers enthousiast gebrachte presentatie te volgen. In haar betoog corrigeerde en excuseerde ze zichzelf herhaaldelijk voor haar rijkdom aan woorden. Daarmee bracht ze zelf een advies

in de praktijk dat ze aan deelnemers van onderhandelingstafels gebruikt, namelijk om nederigheid te betrachten.

Haar observaties en adviezen over hoe om te gaan met verschillen van partijen die uiteenlopende belangen vertegenwoordigen deden me denken aan al die wonderlijke vergaderingen die ik ooit meemaakte. Ook daar werden beleefdheden uitgewisseld en werd 'pussyfooting', het poezelig gedrag van de fluwelen handschoenen, getoond en moest ik verveeld langsprekers aanhoren. Dat komt omdat vanaf het begin van een beoogde samenwerking de realiteit van verschillen niet wordt erkend, begreep ik van Schruijer. Mensen en partijen hebben per definitie verschillende belangen, ook al willen ze samenwerken. Erken de ambivalente gevoelens en angsten die dat bij iedereen aan tafel teweegbrengt. Erken dat akeligheden niet aan die vervelende Pietje liggen maar aan de context. Geef iedereen aan tafel de kans om daarover te reflecteren, bijvoorbeeld om in één zin aan te geven wat hij uit de vergadering wil halen. Zorg dus voor 'horizontale' tafels. Hoe Schruijer en haar medewerkers het onderzoek naar groepspsychotherapie zullen vormgeven, werd mij nog niet duidelijk. Variabelen als diversiteit, vertrouwen, en conflict tussen groepsleden, tussen co-therapeuten onderling en tussen therapeuten en hun cliënten zullen wel aan de orde komen, lijkt me.

Chosen glory als Brabander

Intussen hielden beide dagvoorzitters, Klaartje van Hest en Marc Daemen, het congres luchtig bijeen, een opmerkelijke verrichting, nu de tweehonderd deelnemers

Arno van Dam

op afstand waren en elkaar niet fysiek konden begroeten. Klaartje van Hest, in alle rust, soepel en zonder omhaal van woorden, kondigde sprekers aan, begrensdde ze, verzamelde mailtjes van congresgangers en verbond vragenstellers met sprekers. Marc Daemen, welbespraakt en elegant associërend op de voordrachten, noemde als Belg de Gouden Eeuw als zelfgekozen 'chosen glory' en Dodenherdenking van 4 mei als 'chosen trauma' voor Nederlanders. Met het laatste kon ik het eens zijn. Maar als cultureel katholiek en Brabander heb ik niets met die Hollandse Gouden Eeuw. Ik kies voor het Herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie (1853), die de grondslag werd voor de emancipatie van ons, Brabanders en

Limburgers, en uitmondde in de mogelijkheid voor onze geslachten om psychologie te studeren. Verder nodig ik Marc Daemen uit om de Pacificatie van Gent als gezamenlijk 'chosen glory'-moment te kiezen voor de gewesten in België, Nederland en Luxemburg. Of is dit een te splitsende onderneming?

Versteld

De ochtendlezingen lieten een mooi verloop zien van sociaal engagement via een analyse van structurelementen naar praktisch handelen. In Arno van Dams kraakheldere presentatie *Het sociale gedrag van mensen met een antisociale persoonlijkheidsstoornis in groepsbehandelingen, psychotherapie en andere netwerken* kwam een stapeling van feiten en tips voorbij om mensen met een antisociale persoonlijkheidsstructuur te diagnosticeren en te behandelen. Omdat van Dam zo genereus was zijn presentatie ook na het congres in een bijlage per email met ons te delen, leek het me niet nodig hem samen te vatten. Wat me het meest bij bleef was de inhoud van slide nummer zes: *Antisocialen functioneren juist in groepen; ze hebben daar ook veel behoefte aan; ze functioneren alleen anders in groepen, dat moeten we begrijpen om ze te kunnen helpen.* Cohesie in antisociale groepen wordt vooral gewaarborgd door factoren buiten de persoon zoals hiërarchie, regels, rituelen, en intimidatie voor het geval dat regels overtreden worden, leerde slide 17 mij. Cohesie in groepen met andere persoonlijkheden komt meer van binnenuit. In de workshop *Functioneel Subgroepen, basisinterventie van System Centred Therapy* door Berry Trip stond ik versteld hoe snel

het mogelijk is om persoonlijk te worden met onbekenden, na een eenvoudig contract met elkaar afgesloten te hebben om elkaar te respecteren in verschillen en niet te communiceren op basis van onuitgesproken vooroordelen en-projecties. Daarover meer in het verslag van Monique Leferink op Reinink in dit nummer.

Boodschap

Aan het einde van het congres bleef een vraag uit de Zoom-gemeenschap bij me hangen: hoe zit het met splitsing en polarisatie binnen onze eigen NVGP en verwante

De virtuele borrel nodigde me uit om me in allerlei informele bubbels te integreren

verenigingen? Moeten we niet meer werken aan integratie? Lang wilde ik niet bij de vraag stilstaan, want de virtuele borrel nodigde me uit om me in allerlei informele bubbels te integreren. Het werd een dolle boel van herkenningen en een voor mij nieuw soort ontmoetingen.

Terug naar Dirk de Wachter. Hij merkte in het begin van zijn voordracht plagerig op dat hij ons Hollanders geen take-homeboodschap wilde meegeven, hoe verzot wij daar ook op zijn. Ik doe dat wel. Lees *Leven en lot* van Vasili Grossman, een boek van alledaagse angsten, kleinzieligheid, grootmoedigheid, monsterlijke slechtheid van maatschappij en mens, groepsdynamiek in de grote en de kleine groep, corruptie,

heldhaftigheid en warmte. Daarna hoeft u geen roman meer te lezen. En ook geen leerboek sociale psychologie. Beter bestaat niet.

Frits van Hest (fvanhest@hetnet.nl)
is niet meer praktiserend klinisch psycholoog-psychotherapeut en (full disclosure) vader van de genoemde Klaartje.